

- цепт». – 2019. – № 4. – С.47–58. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2019/191029.htm>. – Дата доступа: 13.06.2021.
5. Федоров, А. В. Медиаобразование: история, теория и методика / А. В. Федоров. – Ростов: Изд-во ЦВБП, 2001. – 708 с.
 6. Bentley K. The TKT Course CLIL Module. Cambridge University Press, 2010.
 7. Coyle D. CLIL: Content and Language Integrated Learning [Do Coyle, Philip Hood, David Marsh]. – Publisher: Cambridge University Press; 1 edition, 2010.
 8. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. – Pergamon; 1st edition. – 2001.
 9. Marsh D. Bilingual Education & Content and Language Integrated Learning. – Paris: International Association for Cross-cultural Communication, Language Teaching in the Member States of the European Union (Lingua), University of Sorbonne, 1994.
 10. Marsh D., Maljers A., Hartiala A.-K. Profiling European CLIL Classrooms –Languages Open Doors. – Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001.

КЛАСІФІКАЦЫЯ АД'ЕКТЫЎНЫХ АЛЬФАКТОРНЫХ НАМІНАЦЫЙ, УТВОРАНЫХ МЕТАДАМ СІНЭСТЭТЫЧНАГА ПЕРАНОСУ (НА ПРЫКЛАДЗЕ АНГЛІЙСКІХ І БЕЛАРУСКІХ ПРЫМЕТНІКАЎ)

В. І. Жук (Мінск, Беларусь)

У артыкуле даследуецца спецыфіка з'явы сінэстэзіі і асаблівасці дэрывацыі сярод ад'ектываў з альфакторнымі лексіка-семантычнымі варыянтамі. Праводзіцца груповы і квантытатыўны аналіз размеркавання лексічных адзінак, праз які прасочваецца асаблівасці ўспрымання і кагнітыўнай інтэрпрэтацыі феномену паху ў англійскай і беларускай мовах. Закранаецца пытанне судзенасці узуальных і аказіянальных альфакторных ЛСВ у вылучаных групах.

Ключавыя словы: сінэстэзія, альфакторная намінацыя, лексіка-семантычны варыянт, кагнітыўная інтэрпрэтацыя, мадэль пераходу, англійская мова, беларуская мова.

Другасныя ад'ектыўныя намінацыі ў пэўнай ступені адлюстроўваюць спосаб мыслення чалавека, яго ўнутраны эмацыянальны стан, паводзіны, учынкi, адносіны да іншых людзей і ўтвараюцца ад параметрычных, густаторных, кансістэнтных, тэмпературных, вагавых, болевых, узроставых адзінак, змяшчаюць спасылкі на матэрыялы, рэчывы, пэўныя рухі і спосабы перамяшчэння ў прасторы.

Намінацыі, аб'яднаныя агульнай семантычнай прыметай альфакторнасці, шырока выкарыстоўваюцца як у беларускай, так і ў англійскай мове. Сярод іх істотнае месца займаюць адзінкі, утвораныя з дапамогай сінэстэзіі – узаемадзеяння паміж сэнсарнымі сістэмамі чалавека. З дапамогай сінэстэзіі ўвага факсіруецца на тых кампанентах, якія адказваюць умовам падабенства. З пункту гледжання лінгвістыкі, сінэстэзія праяўляецца ў тым, што слова, значэнне якога звязана з адным органам пачуццяў, ужываецца ў значэнні, якое адносіцца да іншага органу пачуццяў. Так, назіраецца пераход ад

густаторнага або візуальнага да альфакторнага ўспрымання. У альфакторнай сферы метафары, заснаваныя на з'яве сінэстэзіі, прадстаўлены найбольш шырока пераносамі з вобласці смакавай (густаторнай) перцэпцыі, а таксама тактыльных адчуванняў. Пераносы з вобласці слыху і зроку сустракаюцца радзей.

Метафарычныя значэнні актыўна развіваюцца ў прыметнікаў, якія даюць сэнсарныя інтэлектуальныя, эмацыянальныя, эстэтычныя і этычныя ацэнкі. Як адзначае М. Д. Аруцюнава, прыметнікі пачуццёвага ўспрымання схільныя да метафарызацыі ў сілу значнай семантычнай мабільнасці: яны лёгка прыстасоўваюцца да назоўнікаў рознай семантыкі [1]. На думку В. Г. Гака, сінэстэтычныя прыметнікі якія пераходзяць ў сферу абазначэння іншых адчуванняў, страчваюць свае першапачатковыя семантычныя кампаненты і рэалізуюць адцягненныя колькасныя і якасныя значэнні, выказваючы адпаведна інтэнсіўнасць і ацэнку [2]. Працэс метафарызацыі пахаў фарміруе асаблівую вобласць канцэптуальнай карціны свету носьбітаў мовы, што сведчыць пра спецыфіку ўспрымання і кагнітыўнай інтэрпрэтацыі феномену паху.

Як правіла, вылучаюць два спосабы ўтварэння адзінак альфакторнага лексічнага поля. Першы – гэта канструкцыі семантычнага тыпу «пах чаго-небудзь», другі – катэгорыі добрага/дрэннага ці прыемнага/непрыемнага паху, дзе усе пахавыя адчуванні падзелены на дзве часткі. Навукоўцы вылучаюць некалькі прычын узнікнення дадзенай сітуацыі, сярод якіх пераважаюць недастатковасць слоўніка для перадачы альфакторных адчуванняў і надзвычай біпалярная структура пахавай прасторы [3; 4]. У межах дадзенага даследавання разглядаецца першая катэгорыя. Значная частка адзінак гэтай групы мае зыходна нейтральную стылістычную афарбоўку і з'яўляюцца кантэкстна-залежнымі. Яны могуць быць выкарыстаныя як з меліяратыўнай (станоўчай), так і з пеяратыўнай (адмоўнай) канатацыяй.

Другасныя альфакторныя ЛСВ даволі часта назіраюцца ў вытворных адносных прыметніках, утвораных ад назоўнікаў рознай тэматычнай скіраванасці. Да іх ліку адносяцца назвы раслін і іх пладоў (*floral* (раслінны), *minty* (мятны), *peachy* (персікавы)), кветак (*flowery* (кветкавы)), хімічных рэчываў (*sulfurous* (серны), *ammonial* (аміячны)), металаў (*coppery* (медны)), глебы (*earthy* (земляны)), жывёл (*skunk* (скунсавы), *fishy* (рыбны)), вадкасцяў (*briny* (расольны), *acid* (кіслотны)), тэмпаральных характарыстык (*old* (стары)), стану здароўя (*sickly* (хваробны)) і г.д.

Аналітычная выбарка ажыццяўлася з рэсурсаў 75 Words That Describe Smells – A Resource For Writers [5] і Adjectives for smell [6], і ўключае 41 альфакторны прыметнік, для якіх былі падабраныя беларускія эквіваленты: *citrusy* (цытрусавы), *coppery* (медны), *earthy* (земляны), *fishy* (рыбны), *floral* (раслінны), *flowery* (кветкавы), *fruity* (фруктовы), *garlicky* (часночны), *lemony* (лімонны), *minty* (мятны), *peachy* (персікавы), *woody* (драўляны), *stony* (дымны), *sulfurous* (серны), *sweaty* (потны), *yeasty* (дражджавы), *spicy* (восстры), *soapy* (мыльны), *skunk* (скунсавы), *sickly* (хваробны), *salty* (салёны), *rotten* (гниласны), *resinous* (смалісты), *old* (стары), *oily* (масляністы), *moldy* (цвілы),

metallic (металічны), *medicinal* (медыцынскі), *homely* (хатні), *greasy* (сальны), *dusty* (пыльны), *chemical* (хімічны), *clean* (чысты), *car* (аўтамабільны), *burnt* (гарэлы), *briny* (расольны), *antiseptic* (антысептычны), *ammonial* (аміячны), *animal* (жывёльны), *leathery* (кожаны), *acid* (кіслотны).

Сярод абраных прыметнікаў магчыма вылучыць некалькі груп паводле тыпу сэнсавага пераходу. Пры гэтым некаторыя з іх у залежнасці ад інтэр-прэтацыі могуць належаць да некалькіх груп (мець некалькі ступеняў пераходу) – так, лексема *fishy* (рыбны) можа быць аднесена да мадэлей пераходу «смак → пах» і «жывёла → пах», *garlicky* (часночны) – да мадэлей «смак → пах» і «расліна → пах» і г.д. У дадзеным выпадку зыходнай мадэллю будзе лічыцца тая, ад якой утвораны фінальны альфакторны ЛСВ, г. зн. «смак → пах», але варта памятаць, што густаторная семантыка прыведзеных адэктываў таксама з’яўляецца другой, а метада фарміравання схематызуюцца як «жывёла → смак → пах» і «расліна → смак → пах» адпаведна.

Прымаючы ва ўвагу тое, што ў аснове рэалізацыі сінэстэтычнага пераносу «смак → пах» ляжыць рэальная фізіялагічная сувязь паміж смакавай і пахавай сферамі перцэпцыі і гіпатэтычна дадзеная група можа складаць істотную частку альфакторнага пласта лексікі, да яе з высокай ступенню упэўненасці могуць быць аднесены 10 прыметнікаў: *citrusy* (цытрусавы), *fishy* (рыбны), *fruity* (фруктовы), *garlicky* (часночны), *lemony* (лімонны), *minty* (мятны), *peachy* (персікавы), *spicy* (востры), *salty* (салёны), *briny* (расольны).

Наступную вялікую групу ўтвараюць 10 адэктываў, утвораных па мадэлі «стан → пах» *burnt* (гарэлы), *clean* (чысты), *dusty* (пыльны), *greasy* (сальны), *moldy* (цвілы), *old* (стары), *oily* (масляністы), *rotten* (гнипасны), *sickly* (хваробны), *sweaty* (потны).

Паводле мадэлі «рэчыва → пах» сфарміраваны 7 лексіка-семантычных варыянтаў: *acid* (кіслотны), *ammonial* (аміячны), *resinous* (смалісты), *sulfurous* (серны), *soapy* (мыльны), *yeasty* (дражджавы), *smoky* (дымны).

Групы «матэрыял → пах» (*leathery* (кожаны), *woody* (драўляны), *earthy* (земляны)) і «прызначэнне → пах» (*antiseptic* (антысептычны), *chemical* (хімічны), *medicinal* (медыцынскі)) уключаюць па 3 адзінкі кожная.

Па 2 прыметкі адносяцца да мадэлей фарміравання «жывёла → пах» (*skunk* (скуснавы), *animal* (жывёльны)), «метал → пах» (*metallic* (металічны), *coppery* (медны)) і «расліна → пах» (*flowery* (кветкавы), *floral* (раслінны)).

Найменьшыя групы складаюць альфакторныя ЛСВ утвораныя па мадэлях «месца → пах» (*homely* (хатні)) і «прылада → пах» (*car* (аўтамабільны)).

Зыходзячы з атрыманага размеркавання можна прыйсці да высновы што пры выкарыстанні выпадковай выбаркі квантытатыўна большымі групамі ў разглядаемых мовах прадстаўлены мадэлі пераходу «смак → пах» і «стан → пах», якія адпавядаюць густаторнаму і візуальнаму перцэптыўным аспектам суадносна. Таксама істотную колькасць лексем змяшчае група «рэчыва → пах». Гэта ў пэўнай меры абумоўлена экстралінгвістычнымі прычынамі, сувяззю перцэптыўных кампанентаў у свядомасці.

У меншай ступені рэпрэзентуюцца ад'ектывы мадэлей фарміравання «матэрыял → пах», «прызначэнне → пах», «жывёла → пах», «метал → пах» і «расліна → пах». Многія адзінкі гэтых груп характарызуюцца аказіянальнасцю другасных альфакторных ЛСВ.

Абодва ЛСВ, утвораныя па мадэлях «месца → пах» і «прылада → пах», з'яўляюцца аказіянальнымі, што сведчыць аб нехарактэрнасці выкарыстання лексем гэтых катэгорый для апісання альфакторных адчуванняў.

Такім чынам, вытворныя прыметнікі актыўна ўступаюць у працэс метафарызацыі і ўтвараюць другасныя ЛСВ, якія ў пэўнай ступені звязаны з першасным значэннем утваральных назоўнікаў. Часцей за ўсё, такія ад'ектывы ўтвараюцца ад назваў прадуктаў харчавання, стану ў якім знаходзіцца пахкае рэчыва і назваў саміх рэчываў, што пах вылучаюць.

Група вытворных прыметнікаў з'яўляецца адносна адкрытай. Яе ядро складаецца з адзінак, зафіксаваных у нарматыўных слоўніках, аднак істотная частка другасных ЛСВ носіць аказіянальны характар, што сведчыць пра пераход у групе канвенцыяльных найменняў, што найбольш праяўляецца сярод адзінак, якія не звязаны з іншымі, неальфакторнымі, аспектамі ўспрымання рэчаіснасці.

Бібліяграфічны спіс

1. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – Москва: Наука, 1979. – С. 163–164.
2. Гак В. Г. Метафора: универсальное и специфическое / В. Г. Гак // Метафора в языке и тексте. – Москва: Наука, 1988. – С. 11–26.
3. Карасик, В. И. Лингвокультурные концепты: подходы к изучению / В. И. Карасик // Социоллингвистика вчера и сегодня. – М., 2004. – 390 с.
4. Райт, Р. Х. Наука о запахах / Р. Х. Райт ; перевод с англ. – М. : Мир, 2006. – С. 49–71.
5. 75 Words That Describe Smells – A Resource For Writers // Writers Write [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: <https://www.writerswrite.co.za/75-words-that-describe-smells/>. – Date of access: 14.02.2021.
6. Adjectives for smell // Adjective1 [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <http://adjective1.com/for-smell/>. – Date of access: 21.09.2021.

ПРАБЛЕМА-ТЭМАТЫЧНЫ ДЫЯПАЗОН КНІГІ В. ЗУЁНКА «ШЛЯХАМ БЕЛАГА КАМЕНЯ»

Н. В. Заяц (Мінск, Беларусь)

Акрэсліваецца праблема-тэматычны дыяпазон паэтычнай кнігі В. Зуёнка «Шляхам Белага каменя». Асабліва ўвага звяртаецца на паэму «Пра сябе, як пра нас...», вызначаецца яе ідэйна-сэнсавы змест.

Ключавыя словы: верш; кніга; лірыка; В. Зуёнка; паэзія; паэма.

Гаворачы пра літаратурны набытак прызнанага майстра слова Васіля Зуёнка, неабходна адзначыць, што выдавецкі бок не паспявае за творчым: кнігі пішуцца, але выходзяць не часта. Урэшце пісьменнік вырашыў абмінуць